

ΙΣΤΟΡΙΚΗ & ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

- ✓ Η Κοινωνική Ψυχολογία ως «επιστήμη μελέτης των φαινομένων ιδεολογίας και επικοινωνίας όσον αφορά τη γένεση, τη δομή και τη λειτουργία τους».
- ✓ Μελετά την δομή και την εκτύλιξη διυποκειμενικών σχέσεων ποικίλων επιπέδων, εντός πραγματικών και συμβολικών πεδίων.
- ✓ Πρόκειται για όλες τις καταστάσεις, κατά τις οποίες λαμβάνει χώρα μέσω αμοιβαίας προσαρμογής η απόπειρα κοινής κατανόησης, πάντα μέσω απόδοσης σημασίας σε κοινά αντικείμενα αναφοράς.
- ✓ Πρόκειται, σε αφηρημένο επίπεδο, για όλες τις διαδικασίες διαμόρφωσης, διατήρησης, αλλαγής του κοινωνικού δεσμού και νοηματοδότησης της πραγματικότητας, μέσα από την ενεργό συμμετοχική αλληλεπίδραση ατομικών και συλλογικών οντοτήτων.
- ✓ Διαχρονική προσπάθεια να οριοθετηθεί η στόχευση και η ιδιαιτερότητά της προς τις συγγενείς επιστήμες Κοινωνιολογία και Ψυχολογία
- ✓ Ανάπτυξη μέσα από τον κλασσικό δυισμό «άτομο-κοινωνία» & «υποκειμενικό-αντικειμενικό»
- ✓ Ανάδειξη έννοιας «κοινωνικό υποκείμενο»: οντότητα (ατομική ή συλλογική) με ενεργές κοινωνιογνωστικές διεργασίες βάσει επεξεργασίας επιρροών που υφίσταται από κοινωνικούς και ψυχολογικούς παράγοντες
- ✓ Προβληματισμός για τις ιστορικές απαρχές της ΚΨ: σημασία για θεωρητικό, μεθοδολογικό, επιστημολογικό & ιδεολογικό προσανατολισμό
- ✓ Βασικοί άξονες ιστορικής αναδρομής:
  1. Γεωπολιτικός (Γαλλία – ΗΠΑ, τέλη 19^{ου} – 20^{ου} αιώνα)
  2. Θεωρητικός (Κοινωνιολογία – Ψυχολογία)
  3. Επιστημολογικός (Gestalt – Συμπεριφορισμός)
  4. Επιστημολογικός/Ιδεολογικός (Μεθοδολογικός Ολισμός – Μεθοδολογικός Ατομικισμός)Πρόκειται για άξονες που διέπουν την οπτική επί του επιστημονικού πεδίου της ΚΨ, εντός του οποίου συνυπάρχουν διαφορετικές ή/και συγκρουόμενες προσεγγίσεις της ίδιας πραγματικότητας.

Πρώτες πειραματικές διερευνήσεις με «κοινωνιοψυχολογική» οπτική:

- Ringelmann (1882-84) : Συλλογική Επίδοση στην Εργασία (ανάδειξη φαινομένου «κοινωνικής σκνηρίας»)
- Triplett (1898) : Ατομική Επίδοση Παρουσία Τρίτων (ανάδειξη φαινομένου «κοινωνικής διευκόλυνσης»)

Αμφότερα αφορούν στον χώρο εργασίας και στα φαινόμενα επίδοσης, εστιάζονται στην ατομική συμπεριφορά, εγχειρηματοποιούν το «κοινωνικό» ως την απλή παρουσία/απουσία τρίτων, εντάσσονται στο ρεύμα του Συμπεριφορισμού, αποτελούν προάγγελο της «Ψυχολογίας των Κοινωνικών Κινήτρων».

Ο Elton Mayo και το «Κίνημα Διερεύνησης των Ανθρωπίνων Σχέσεων»

- ✓ Εφαρμοσμένες πειραματικές έρευνες πεδίου στο χώρο της Βιομηχανίας κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου
- ✓ Στόχος η εξέταση και βελτίωση παραμέτρων του εργασιακού περιβάλλοντος (πχ θερμοκρασία, υγρασία, φωτισμός, διαλείμματα) με ζητούμενο την αύξηση της παραγωγικότητας των εργαζομένων
- ✓ Κάποια «παράδοξα» ευρήματα : μείωση φωτισμού > αύξηση παραγωγικότητας
- ✓ Ερμηνεία τους βάσει έρευνας πεδίου σε χώρο-Εργαστήριο ελεγχόμενων συνθηκών & πειραματικού χειρισμού διαλειμμάτων και ωραρίου : Η αύξηση της παραγωγικότητας δεν οφείλεται στην αλλαγή των περιβαλλοντικών-φυσικών συνθηκών καθαυτών αλλά στην σημασία που τους απέδωσαν οι εργάτριες: έμπρακτη ανταπόδοση προς την εργοδοσία, η οποία μέσω της επιστημονικής παρέμβασης «έδειξε ενδιαφέρον» για τις ίδιες
- ✓ Σταθερή αύξηση παραγωγικότητας, βελτίωση διαπροσωπικών δεσμών, αύξηση συνοχής και αλληλεγγύης για όσο διήρκεσε η έρευνα.
- ✓ Ανάδειξη σημασίας «Κοινωνικών κινήτρων» και Διαμόρφωση ρεύματος διερεύνησης των «ανθρώπινων σχέσεων» - Προάγγελος συγκρότησης «Ψυχολογίας της Εργασίας» & «Διοίκησης ανθρωπίνων Πόρων»
- ✓ Ανάδειξη σημασίας εφαρμοσμένης κοινωνιο-ψυχολογικής παρέμβασης και απόδειξη άμεσης διασύνδεσης επιστήμης – συγκεκριμένου χωροχρονικού πλαισίου

Ιστορική καταγραφή πειραματισμών – παρεμβάσεων στο χώρο εργασίας από Goden & Fourie στη Γαλλία ήδη από το 1867: προβληματισμοί σχετικά με την αλληλεπίδραση κοινωνικής αρμονίας-συλλογικού καλού-ικανοποίησης βασικών ατομικών επιθυμιών και αναγκών, εμπειρικές δοκιμές & αναζήτηση μεθόδων αξιολόγησης εργαζομένων, επιβράβευσης παραγωγικότητας και βελτίωσης ομαδικής επίδοσης.

Τα πρώτα Θεωρητικά Κείμενα

Η πρωτόλεια θεωρητική κοινωνιοψυχολογική σκέψη εμφανίζεται στην Ευρώπη ως απόπειρα και αναγκαιότητα διαφοροποίησης της ψυχολογικής επιστήμης

Εκφράζεται ως αναγκαιότητα διαχωρισμού ατομικής – συλλογικής ψυχολογίας & ατομικών – συλλογικών φαινομένων

- ✓ Ο G. LeBon & η «Ψυχολογία των Μαζών» (1895)

«Η συλλογική σκέψη και συμπεριφορά δεν υπακούει στους νόμους της ατομικής ψυχολογίας». Ιδεολογικά φορτισμένη και μονομερής προσέγγιση (ο «φόβος του πλήθους» και η ανάγκη χειραγώγησής του από τον Ηγέτη βάσει της γνώσης-αξιοποίησης των «ψυχολογικών νόμων» συγκρότησης και λειτουργίας του)

✓ Ο G. Tarde: Η «εφεύρεση» του Κοινού και η «ανακάλυψη» της Κοινής Γνώμης

«Η συγκρότηση και λειτουργία του πλήθους βασίζεται στους νόμους της ατομικής ψυχολογίας» - Ο θεμελιώδης μηχανισμός της Μίμησης (η επινόηση ως «επιδέξια μίμηση» & η διαμόρφωση του κοινωνικο-ιστορικού μέσα από το διαλεκτικό σχήμα «επανάληψη-αντίθεση-προσαρμογή»)

Το τρίπτυχο των Αρχών του F. H Allport (1924)

Τρεις επιστημολογικές αρχές που προσδιόρισαν την μετέπειτα θεωρητική και ερευνητική δραστηριότητα της Κοινωνικής Ψυχολογίας στον αγγλοσαξωνικό κόσμο:

1. Εξατομίκευση του κοινωνικού
2. Παράδειγμα συμπεριφορισμού
3. Πειραματική Μεθοδολογία

Χρήση μεθοδολογικών εργαλείων ατομικής ψυχολογίας για τη μελέτη συλλογικών φαινομένων, επικέντρωση στην αλληλουχία ερέθισμα – αντίδραση με εξαφάνιση κάθε ενδιάμεσης μεταβλητής, κατοχύρωση επιστημονικότητας μέσω επιλογής πειραματικής μεθόδου

Θεώρηση της ατομικής συμπεριφοράς ως αποκλειστικό αντικείμενο της κοινωνικής Ψυχολογίας (βάση διαμόρφωσης της έννοιας «Κοινωνική Στάση» & συγκρότησης της μεθόδου των δημοσκοπήσεων για την καταγραφή και μέτρησή τους)

Μια περιοδολόγηση της Ιστορίας της Κοινωνικής Ψυχολογίας

1. Μέσα 19^{ου} αιώνα – Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Αμερικανοί σπουδάζουν Ψυχολογία στην Ευρώπη. Μεγάλη επιρροή του Wundt σε αμερικανούς σπουδαστές (πχ G. H. Mead: προσπάθεια «συμφιλίωσης» ατομικισμού-ολισμού μέσα από τον «κοινωνικό συμπεριφορισμό» - επεξεργασία έννοιας «κατοπτρικού εαυτού»)

2. Μεσοπόλεμος και Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος

Αντιστροφή φοιτητικού μεταναστευτικού ρεύματος και μετανάστευση φτασμένων Ευρωπαίων ψυχολόγων-οπαδών της Gestalt στις ΗΠΑ (ιδίως λόγω διώξεων από ναζιστικό καθεστώς)

Καίρια επίδραση στην Κοινωνική Ψυχολογία-ανακοπή επιρροής του συμπεριφορισμού

3. Τέλη δεκαετίας 1940- τέλη δεκαετίας 1960

Παρέκβαση: Βασικές Αρχές της θεωρίας Gestalt

Μια «μεγάλη θεωρία» ανθρωπολογικής εμβέλειας για την αντίληψη και την ζωή-βασικές αρχές:

1. Η έννοια της μορφής: Αντιλαμβανόμαστε οργανωμένες ολότητες, οι οποίες συνιστούν «ατομικές» ενότητες, έχουν σαφή μορφή και διακρίνονται από το φόντο
2. Αίσθηση και Αντίληψη: Τα αισθητήρια ερεθίσματα αποτελούν διαμεσολαβητές μεταξύ ενεργειακής ροής (πχ φως, ηχητικά κύματα) και αντιληπτικής εμπειρίας. Όμως η αντίληψη δεν είναι απλά άθροισμα αισθήσεων
3. Το «πεδίο» και το αξίωμα του «ισομορφισμού» : Τρία είδη πεδίου (φυσικό, εγκεφαλικό, αντίληψης) μεταξύ των οποίων υπάρχει επικοινωνία και αντιστοίχιση στη λειτουργία. Η αντίληψη κάθε αλλαγής περνά μέσα από αλλαγές στο εγκεφαλικό πεδίο
4. Νόμοι οργάνωσης της αντίληψης: Αυθόρμητη οργάνωση αισθητήριων ερεθισμάτων-τάση ομαδοποίησης διακριτών ερεθισμάτων σε ενότητες βάσει συγκεκριμένων αρχών-νόμων (νόμοι μικρής απόστασης, ομοιότητας, συνέχειας, κοινής τροχιάς)
5. Καλή μορφή: Τάση απόκτησης βέλτιστης μορφής, σταθερής και ισορροπημένης με ζητούμενο την απλότητα, την κανονικότητα και τη συμμετρία

Κατά την Τρίτη περίοδο καθίσταται εμφανής η επιρροή της Gestalt τόσο αναφορικά με τη διεύρυνση του πεδίου θεματικών επιλογών της ΚΨ (πχ διαδικασίες αλλαγής των κοινωνικών στάσεων, μελέτη διαπροσωπικών σχέσεων και δυναμικές λειτουργίας εντός ομάδας, μελέτη διομαδικών σχέσεων, γνωστική επεξεργασία συναισθήματος) όσο κυρίως αναφορικά με τον εμπλουτισμό της θεωρητικής προβληματικής

Πρόκειται για την περίοδο διατύπωσης των κλασικών σημαντικών θεωριών της ΚΨ, στις οποίες είναι εμφανής η επίδραση της Gestalt με διάφορους τρόπους (ενδεικτικά: θεωρία του κοινωνικού πεδίου του K. Lewin, θεωρία γνωστικής ισορροπίας του Heider, θεωρίες κοινωνικής σύγκρισης και γνωστικής ασυμφωνίας του Festinger, θεωρία περί διαμόρφωσης πρώτων εντυπώσεων του Asch).

Συνοπτικά: Οι ευρωπαϊκοί θεωρητικοί ερχόμενοι στις ΗΠΑ και μέσω της αντιπαράθεσης με τον συμπεριφορισμό συνεισέφεραν αποφασιστικά την διαμόρφωση της ΚΨ αναπτύσσοντας θεωρίες γνωστικής ισορροπίας – συνεκτικότητας (κοινός τόπος των θεωριών η παραδοχή περί φυσικής τάσης του ατόμου να αναζητά, ισορροπία, αρμονία, συνοχή τόσο στο γνωστικό πεδίο όσο και στην κοινωνική ζωή).

4. Τέλη δεκαετίας 1960 ως σήμερα

Η πιο σύγχρονη αυτή περίοδος μπορεί σαφώς να χωριστεί σε πολλές μικρότερες, βάσει πιο στενών χρονολογικών κριτηρίων και βάσει αντιστοίχισης με κοινωνικο-ιστορικές εξελίξεις, που προσδιορίζουν το ενδιαφέρον για συγκεκριμένες θεματικές, προσανατολίζουν την έρευνα και θεωρία σε συγκεκριμένες οπτικές και αναδεικνύουν νέες έννοιες και θεωρίες

- ✓ Γίνεται λόγος για τη «γνωστική επανάσταση» στην ΚΨ λόγω των προηγούμενων εξελίξεων. Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη μελέτη των ατομικών γνωστικών διεργασιών, κατά την κοινωνική του ζωή (ως άτομο, μέλος ομάδων, φορέας νοοτροπιών και ιδεολογιών, διαμορφωτής στερεοτύπων και προκαταλήψεων) οδηγεί στη διαμόρφωση του ρεύματος της «Κοινωνικής Νόησης» : προσέγγιση κοινωνιοψυχολογικών φαινομένων μέσα από την επικέντρωση στην μελέτη των γνωστικών διεργασιών του ατόμου.
- ✓ Ανάδειξη ενεργού ρόλου του ατομικού υποκειμένου, το οποίο διαμορφώνει και οικοδομεί την πραγματικότητα κατά την αλληλεπίδρασή του με άτομα και ομάδες και δεν δέχεται παθητικά την πραγματικότητα αντιδρώντας απλά σε ερεθίσματα.
- ✓ Ο άνθρωπος καθίσταται «ψυχολογικά ορατός» αλλά αναδεικνύεται και ως «συνεπές» εκλογικευτικό ον.
- ✓ Ωστόσο, άσκηση κριτικής για υπερβολική «γνωστικοποίηση», και «εξαφάνιση του κοινωνικού μέσα στο κεφάλι του υποκειμένου»
- ✓ Ανάδειξη του αντίθετου ρεύματος της «Κοινωνικής Σκέψης», ιδίως μέσα από την συνεισφορά του S. Moscovici και την από μέρους του διατύπωση της Θεωρίας των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων και την μελέτη των διαδικασιών κοινωνικής επιρροής ως των διαδικασιών εκείνων διαμέσου των οποίων λαμβάνει χώρα η διαμόρφωση, διατήρηση και αλλαγή του κοινωνικού πεδίου
- ✓ Η προβληματική περί «κοινωνικής σκέψης» δίνει έμφαση σε ευρύτερους κοινωνικούς και ιστορικούς παράγοντες, εξετάζοντας το ρόλο τους στη διαμόρφωση σχέσεων εξουσίας και κυριαρχίας και την επίδρασή τους στην πολυεπίπεδη σκέψη και δράση των ατομικών και συλλογικών υποκειμένων
- ✓ Η έννοια των κοινωνικών αναπαραστάσεων αφορά στην διαμόρφωση πεποιθήσεων, οπτικών, στάσεων και πρακτικών αναφορικά με κοινωνικά αντικείμενα.
- ✓ Οι αναπαραστάσεις διαμορφώνονται μέσα από διαδικασίες επικοινωνίας και επιρροής, τροφοδοτούνται και αναπαράγονται από τις διατομικές αλληλεπιδράσεις και τις μεγάλης κλίμακας μορφές επικοινωνίας
- ✓ Ως σχήματα σκέψης και δράσης συγκεκριμενοποιούν αφηρημένες έννοιες, οι οποίες αποκτούν απλοποιημένη μορφή.
- ✓ Μέσα από την ενεργοποίηση οικείων σχημάτων, το ανοίκειο καθίσταται γνώριμο, η πληροφορία απλοποιείται ώστε να καταστεί όσο το δυνατόν συμβατή με το κοινωνιο-γνωστικό σύστημα και την εν γένει λογική και τρόπο σκέψης του φορέα της.